

blivit en handelsvara och ett forum där kapital samlas och förmeras. Eventuell vinst vid försäljning är central vid en presumtiv köparens värdering av en bostads olika egenskaper. Ordet hemtrevnad däremot har helt fallit ur vokabulären. Hemtrevnad är inte en egenskap i boendet som nutidens kulturpersonligheter framhåller när de visar upp sina bostäder i massmedier. Delar av allmogerotik lever dock kvar, men i förändrad form. ”Allmogelister” och ”allmogeök” är frekventa ord i mäklarnas annonser, vad som avses kan vara lite oklart, men förleden allmoge är helt klart positivt laddat. Kanske kan Knutsson framöver ta sig an att granska hur allmogerotik yttrar sig idag, men nu inte i kulturelitens bostäder utan hos andra grupper. Allmogerotik ger fortfarande identitet i boendet för många och kan förändra en bostad till ett hem.

Boken är rikt illustrerad med vackra fotografier, de flesta tagna av Peter Segemark. På bokens utsida står också författarnamnet och fotografnamnet med samma dignitet, en helt rättvis markering av bildernas betydelse för helheten. Bokens formgivning, med den textila ryggen i en färg och material som signalerar oblekt linne som en extra accent, samspelar effektivt med dess innehåll. Johan Knutsson och Peter Segemark har lyckats med att göra en bok som är både en vacker s.k. coffetablebok och ett mycket lärt verk som ger nya insikter och perspektiv på ett välkänt ämne.

Karin Gustavsson, Malmö

Lars-Eric Jönsson: *Berättelser från insidan. En essä om personliga erfarenheter i psykiatrins historia*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2010. 154 s., ill. ISBN 978-91-7331-355-1.

Med boken *Berättelser från insidan* lyfter etnologen Lars-Eric Jönsson fram personliga berättelser om den psykiatriska vården, sedd ur patientperspektiv. Bakom den suggestiva titeln rymmer en essäistiskt hållen och mycket engagerad betraktelse över vården av psykiskt sjuka under ett sekel, så som den förmedlas i litterära berättelser.

I de officiella dokumenten, som exempelvis patientjournalerna, saknas ofta patientens perspektiv. Om den finns med är det i form av citat som valts ut med ett särskilt syfte – patientens röst är ”hårt redigerad och villkorad”, som Jönsson påpekar. Inte bara i vårdens

praktik utan också i forskningen hamnar den psykiskt sjuka därmed i underläge och i maktlöshet. För att råda bot på detta vänder Jönsson sitt intresse mot publicerade berättelser, både självbiografiska och fiktiva, som förmedlar personliga erfarenheter av psykiatri. Målet är att i viss mån kunna representera det perspektiv som annars har svårt att hävda sig i forskningen kring psykisk sjukdom och anstaltsliv. I *Berättelser från insidan* diskuteras dessa erfarenheter utifrån ett trettiotal romaner, självbiografier och biografier, där författare som Amalie Skram, Elgard Jonsson, Dagny Sundgren och Astrid Väring särskilt träder fram, men även t.ex. Åsa Moberg, Kerstin Thorvall, Marianne Ahrne och Einar Mår Gudmundsson.

Studien är disponerad som ett sjukdomsförlopp. Efter den fyndigt betitlade ”Inskrivning” – som fungerar som både förord och inskrivning – följer ”Intagning”, ”Kunskapsobjekten”, ”Att vara där”, ”Tillbaka” och så slutligen ”Utskrivning”. Inom detta förlopp diskuteras de olika skildringarna gemensamt. Det finns för- och nackdelar med en sådan disposition. Fördelen är att också denna studie blir en berättelse att läsa och engagera sig i, en berättelse som strävar efter att lyfta fram gemensamma mönster. Utifrån kronologin och tematiken framträder en generaliserad bild av upplevelsorna av sjukdom och framför allt av institutionen, sjukhuset och dess vård. Jönsson gör fina iakttagelser av anstalten i relation till den intagna, och också av de intagnas relation till varandra. Instängdheten och isoleringen diskuteras, liksom patientens kunskapsproduktion som en möjlig ”motmakt, ett sätt att ta konflikt med anstalten genom att utsätta den för samma procedur som han eller hon själv är föremål för”.

Nackdelen med dispositionen är att berättelsernas individuella drag riskerar att underdrivas till förmån för den större bilden. Även om upplevelsorna av anstalten förefaller förhållandevis lika över tid – Jönsson påpekar att anstaltslivets villkor ger ”ett påfallande trögörsligt intryck” – är skillnaderna också stora mellan de olika berättelserna. Dessa skillnader är Jönsson självfallet medveten om, men trots det bidrar själva dispositionen till att dölja dem. Ett problem som hänger samman med det är att berättelserna inte alltid får komma till sin rätt som enhetliga och konstnärliga verk. Detta, som för mig som litteraturvetare är problematiskt, visar vilka olika utgångspunkter vi har i våra respektive discipliner. Dessa skillnader innebär att vi använder olika metodik och kommer fram till delvis olika resultat när vi studerar sjukdomsberättelser – och det visar hur givande det är

att vi alla deltar i diskussionen och låter den berikas av olika ämnesperspektiv.

Lars-Eric Jönssons attityd i boken är ödmjuk och sympatisk, tonen är nyfiktet resonerande och öppen för olika tolkningsmöjligheter. Ibland kan jag tycka att han är en smula orättvis mot Amalie Skram, när han gör henne till framför allt en representant för borgerligheten och i betydligt lägre grad tar hänsyn till hennes kvinnliga perspektiv, kampen mot ett manligt dominerat samhälle som låser in huvudpersonen för att hon inte har tillräcklig ”självbehärskning”. Jag skulle också gärna ha sett en utvidgad diskussion om den högst intressanta djurmetaforiken. ”De andra” sjuka – de som är värre därän än huvudpersonerna – blir inte sällan i skildringarna konstruerade som en grå massa: irrationella, aggressiva, obegripliga, djuriska och omänskliga. Jönsson citerar Astrid Våring när hon i romanen *Du skall icke dräpa* (1946) skriver om huvudpersonen Göstas möte med de sjuka på avdelningen: ”Runt omkring honom samlades några varelser med slocknad blick och djuriska läten, som man knappt längre kunde kalla människor, då allt som gav människovärde länge sedan förintats.” Det är en problematisk textpassage som Jönsson brottas med, och här hade diskussionen vunnit på att tydligare ta hänsyn till sådant som perspektiv och fokalisering – dvs. hur orden färgas av huvudpersonens känslor. Utsagan behöver inte läsas som författarens åsikt. Våring fortsätter med att beskriva hur de sjuka tvingas dricka ur toalettstolarna, eftersom ingen lyssnar på deras böner om att få dricksvatten, och det menar jag indikerar att dessa inte ”är” djur utan snarare att de tvingats in i en djurisk roll av en inhuman omgivning. Från en annan roman av Astrid Våring, *I som här inträden* (1944), lyfter Jönsson fram hur huvudpersonen Tomas Eckert ser de andra sjuka som ”en skock apor” och ”människodjur”, men han tar inte hänsyn till Tomas utveckling, där han så småningom söker det ”mänskliga och beklagansvärda” hos sina medpatienter och inte längre ser på dem ”som på smutsiga djur utan som på människor [...], olyckliga medmänniskor”. Det hade nog funnits fog för att något mildra den lite misstänkliggörande tonen gentemot Våring.

I kapitlet ”Tillbaka” kopplar Lars-Eric Jönsson berättelserna till deras tid och visar förtjänstfullt hur de är en del av, och ibland en reaktion på, sin tids psykiatridebatt. Det blir en riktigt spännande diskussion; exempelvis diskuterar Jönsson romanen *Sjuka själar* från 1949, som gavs ut som en positiv motberättelse till Astrid Vårings kritik av sjukvården, och det på ett kortlivat förlag som

också gav ut den officiella boken *Modern svensk sinnessjukvård* (1949). Denna historiska contextualisering hjälper till att fästa blicken på de erfarenheternas individualitet som Jönsson är ute efter.

Med *Berättelser från insidan* visar Lars-Eric Jönsson vilken möjlighet litteraturen har att hjälpa oss att förstå och diskutera mänskliga villkor, som exempelvis sinnessjukdom och inläsningen på institution. Som Jönsson så klokt påpekar är det bara vissa patienters berättelser vi kan nå denna väg – de som kan tala och uttrycka sig, och i många fall de som är på tillfälligt besök på institutionen och sedan tillfrisknar och kan åka hem igen. De andra, mer radikala motrösterna eller motberättelserna till den officiella psykiatriska berättelsen är svårare att få ta del av. Men vi kan i alla fall nå en bit på vägen.

Katarina Bernhardsson, Lund

Anders Ekström: *Viljan att synas, viljan att se. Medieumgänge och publik kultur kring 1900*. Stockholmia förlag, Stockholm 2010. 278 s., ill. ISBN 978-91-7031-225-0.

Idéhistorikern Anders Ekströms bok *Viljan att synas, viljan att se* är en tvådelad studie av borgerlig offentlighet under åren kring sekelskiftet 1900. Ekström tar avstamp i vår tids internet och s.k. sociala medier. En utgångspunkt är att det inte finns någon vilja att synas om det inte samtidigt finns en vilja att se. Ekström pekar också på hur dagens sociala medier har förskjutit relationen mellan offentligt och privat. Frågan som han ställer sig är hur sådana förskjutningar kan undersökas över tid.

Boken är upplagd i två delstudier. Den första handlar om hur nya offentligheter, mötesplatser och sociala former uppstod när cykeln introducerades och blev vanlig under åren kring sekelskiftet 1900. Den andra delstudien rör sig kring det som Ekström kallar förströelseindustrin vid samma tid och de sociala umgängesformer som denna gjorde möjlig. Exempel hämtar han framförallt från Stockholmsutställningen 1909.

Anders Ekström är intresserad av det offentliga livets sociala former och den uppträdande och rörliga karaktären i denna socialitet. I den första delen handlar det till stor del om visualitet och kön. Källan till detta avsnitt är framförallt tidskriften *Hjulsport* som gavs ut 1892–1901. Tillsammans med spårvagn och järnväg var cykeln ett nytt mekaniskt transportsätt som flyttade referensramen för den möjliga mänskliga rörelsen. Denna rörelse kunde uppfattas som onaturlig eftersom